

Tomasz Huk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

NAUCZYCIEL W „ZWIERCIADLE” KULTURY WIRTUALNEJ I WIZUALNEJ

ABSTRACT

The school forms the specific society, which creates a specific for student and teacher language, behaviours and products. They penetrate from the real world into the virtual world, constructing the peculiar virtual and visual culture. In the article the culture of this type was analysed, with reference to the person of teacher. Presented situations, based on films about teachers, placed in the Internet by students as well as based on press reports, illustrate the process of creating the culture seen in „a distorting mirror”.

Key words:

teacher, virtual culture, visual culture, the media

1. Wprowadzenie

Szybkie tempo społeczno-kulturowego rozwoju człowieka ma istotny wpływ na system edukacji, zmieniając ustalone przez lata zwyczaje normy i schematy. Transformacji ulegają wszystkie elementy procesu kształcenia, w tym te związane z relacją uczeń–nauczyciel. Relacja ta to permanentne odgrywanie ról w szkolnym

spektaklu¹. W sposób szczególny w stuletniej cezurze dostrzegamy, jak bardzo zmieniły się rola oraz pozycja ucznia i nauczyciela w szkole. Współcześnie centralnym, a zarazem najważniejszym podmiotem w szkole jest uczeń, który otoczony zostaje wsparciem ze strony nauczycieli, pedagogów, psychologów. Efekty i sposób tego wsparcia podlegają ocenie wielu podmiotów, wśród których poza dyrektorem szkoły, rodzicami wyróżnić możemy również uczniów. Ocena, która ma charakter nieformalnej opinii o nauczycielu, przedostając się np. za sprawą Internetu z kręgu lokalnego – klasy, szkoły – do kręgu ogólnodostępnego dla użytkowników Sieci jest często krytyczna. Czynnikiem intensyfikującym krytykę nauczyciela są udostępnione w Sieci zdjęcia, nagrania audio, materiały filmowe wykonane podczas lekcji lub innych sytuacji. Prezentowane przez anonimowych internautów opinie kształtują w społeczeństwie postawy wobec nauczycieli oraz jego wizerunek. Zmienia się zatem kontekst społeczno-kulturowy procesu kształcenia, ponieważ zmienia się stosunek społeczeństwa do nauczycieli. Charakter tego zjawiska wyjaśnia konstruktywizm społeczny, który ma swoje źródło w teorii Lwa Wygotskiego. Zakłada on znaczny wpływ społeczeństwa na rozwój jednostki. Można zatem przyjąć, że kształtowanie się wiedzy na temat pracy nauczycieli jest swoistą działalnością społeczną, w której występują wzajemne relacje między społeczeństwem a jednostką. Konstruktywiści społeczni przywiązują dużą wagę do kontekstu społeczno-kulturowego procesu kształcenia. Przyjmują za Wygotskim, że rozwój człowieka to rozwój społeczny, wzorowany na naszej kulturze². Ta z kolei obejmuje również zjawiska określone mianem cywilizacji. Termin ten używany jest niekiedy do określenia pewnego etapu rozwoju kultury, na przykład w znaczeniu cywilizacji miejsko-przemysłowej, cywilizacji opartej na technologiach komunikacyjno-informacyjnych³.

Na obecnym etapie cywilizacyjnym w wielu aspektach działalność człowieka oparta jest na przestrzeni wirtualnej i obrazowej reprezentacji rzeczywistości. Wymiar wirtualny (jak w przypadku wirtualnych „światów”, „przestrzeni”, „środowisk”) jest istotnym elementem współczesnych mediów i kultury wizualnej⁴. A za-

---

¹ D. Giles, E. Smythe, D. Spence, *Exploring Relationships in Education: A Phenomenological Inquiry*, „Australian Journal of Adult Learning” July 2012, Vol. 52, No. 2, s. 228.

² B. Siemienicki, *Konstruktywizm wspierany mediami [w:] Pedagogika medialna*, t. 1, B. Siemienicki (red.), Warszawa 2007, s. 310 i n.

³ J. Gajda, *Antropologia kulturowa*, cz. 1, Kraków 2008, s. 20–21.

⁴ M. Lister, J. Dovey i in., *Nowe media. Wprowadzenie*, Kraków 2009, s. 176.

tem dostrzeganej w nowych mediach kodyfikacji ulegają rzeczy, znaki, zachowania, tonacje uczuciowo-emocjonalne oraz system określonych wartości⁵.

Kultura medialna jest częścią większej całości, którą tworzy kultura techniczna. Wiąże się ona zasadniczo z wytwarzaniem i prawidłowym użyciem środków potrzebnych człowiekowi w jego życiu biologiczno-psychicznym. Urodzenie się człowieka nie wyposaża go w potrzebne czynniki do samego zachowania życia i jego rozwoju. Człowiek przychodzi na świat „z brakiem” i potrzebuje koniecznych „dodatków” do życia. Obdarzony rozumem uzdalnia się powoli do jego używania i korzystania z wytworzonych technicznych środków potrzebnych do godnego życia. Środki techniczne, w tym media, są – w swym powstaniu i użytkowaniu – dziełem rozumu, a więc rozumieniem swoich potrzeb, rozumieniem posiadania braków, rozumieniem sensu swego życia i sensu ujęcia tych środków. Jawi się więc u progu racjonalnego życia swoiste podwojenie kultury: (1) wytworzenia i używania środków i (2) rozumienia siebie i świata; a więc kultury technicznej i humanistycznej, której wyraz obserwujemy w wizualizacji wirtualnej rzeczywistości⁶. Efektem kultury wizualnej i wirtualnej jest funkcjonowanie nauczyciela i ucznia w świecie Internetu, w świecie prasy i telewizji. Obserwujemy tu również zjawisko konwergencji mediów, czyli przenikania się mediów; Internet dał wielu ludziom niezwykłą możliwość uczestniczenia w tworzeniu kultury wykraczającej daleko poza granice tego, co lokalne⁷. Występujące przenikanie się kultury wirtualnej i wizualnej może mieć bezpośrednie przełożenie na sytuacje występujące w szkole, obrazując sytuacje w świecie realnym, w tym relacje uczeń–nauczyciel.

2. Cele i metody przeprowadzonych badań

W odniesieniu do zagadnień związanych z kulturą wirtualną i wizualną oraz wizerunkiem nauczyciela przeprowadzono badania pedagogiczne, których celem było opisanie zjawiska popularyzowania negatywnego wizerunku nauczyciela, prowadzącego do nieprzestrzegania norm kulturowych w Internecie. Główny problem przeprowadzonych badań zawiera się w pytaniu: Jaki jest sposób przedstawiania

⁵ J. Gajda, *Antropologia...*, op.cit., s. 22; M. Wrońska, *Kultura medialna adolescentów – jej wieloznaczność, złożoność i różnorodność* [w:] *Język–Komunikacja–Media–Edukacja*, B. Siemieniecki, T. Lewowicki (red.), Toruń 2010, s. 125.

⁶ M.A. Krąpiec, *Kultura techniczna a humanistyczna* [w:] *Kultura wobec techniki*, I. Chłodna, P. Gondek, P. Jaroszyński (red.), Lublin 2004, s. 7.

⁷ Z. Bauer, *Konwergencja* [w:] *Słownik wiedzy o mediach*, E. Chudziński (red.), Bielsko-Biała 2007, s. 58; L. Lessing, *Wolna kultura*, Warszawa 2005, s. 35.

wizerunku nauczyciela w Internecie? W ramach problemu głównego postawiono następujące problemy szczegółowe: (1) Jaka jest opinia badanych nauczycieli dotycząca wpływu przedstawianego w Internecie wizerunku nauczyciela na kształtowanie się kultury wirtualnej i wizualnej? (2) Jakie wzory zachowań nauczycieli prezentowane są w analizowanych przekazach medialnych? (3) Jaki język komunikacji dominuje w przekazach medialnych przedstawiających sylwetkę nauczyciela? (4) Jaka jest częstotliwość wyświetlania analizowanych filmów przedstawiających negatywny wizerunek nauczyciela?

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione problemy badawcze wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz metodę analizy dokumentów. W ramach sondażu diagnostycznego przeprowadzono w maju 2012 roku ankietę skierowaną do nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych. Objętych badaniami zostało 97 wybranych w sposób losowy nauczycieli, uczących w różnych szkołach na poziomie ponadgimnazjalnym. Operat losowania stanowiła lista 160 nauczycieli uczestniczących w projekcie edukacyjnym „Partnerzy w nauce”, który był realizowany przez Uniwersytet Śląski na terenie czterech województw: małopolskiego, łódzkiego, śląskiego, opolskiego. Operat losowanie dobrany został w sposób celowy z uwagi na pochodzenie nauczycieli z różnych regionów Polski. W ramach badań ilościowo-jakościowych przeprowadzono analizę danych dotyczących filmów z udziałem nauczycieli znajdujących się na portalu YouTube oraz doniesień prasowych zamieszczonych w Internecie. Ten sposób analizy treści jest popularną techniką w badaniach mass mediów⁸. Materiał badawczy dobrano w sposób celowy, ponieważ intencją badacza było zwrócenie uwagi na zjawisko skrzywienia norm kulturowych, których efektem była prezentacja negatywnego wizerunku nauczyciela w Internecie. Analizie, która rozpoczęła się w styczniu 2013 roku, poddano 100 filmów umieszczonych na portalu YouTube oraz doniesienia prasowe zamieszczone w Internecie.

3. Wyniki przeprowadzonych badań

Formalną i podstawową grupą dla ucznia w szkole jest w klasa, w której nauczyciel wciela się w rolę lidera posiadającego większe „uprawnienia” niż jego podopieczni. Jednakże nauka nie ogranicza się jedynie do środowiska klasowego, a zmienne, takie jak: szkolne środowisko, struktura szkoły, klimat szkoły i kultury szkolnej, mogą

---

⁸ R.D. Wimmer, J.R. Diminick, *Mass media. Metody badań*, Kraków 2008, s. 242.

albo utrudniać lub wspierać nauczycieli wykonujących swój zawód⁹. Specyfika tych zmiennych, w zależności od poziomu edukacyjnego, może być przyczyną powstawania problemów, których przebieg często obserwujemy w środkach masowego przekazu mających znaczny wpływ na tworzenie się kultury w ramach trzech społecznych funkcji mediów: transmisji dziedzictwa kulturowego, nadzorowania społeczeństwa, korelowania reakcji grup w ramach społeczeństwa na jego otoczenie¹⁰.

Nie zawsze jednak medialne oddziaływania są pozytywnie odbierane przez społeczeństwo i tożsame z tym, co nazywamy kulturą wizualną i medialną. W opinii 88% badanych nauczycieli mass media najczęściej przedstawiają ich środowisko w negatywnym aspekcie. Wśród pojawiających się doniesień medialnych i prasowych dotyczących szkoły 78% respondentów wymieniało obwinianie nauczycieli za zbyt długie wakacje i ferie zimowe; 74% respondentów za krótki, 18-tygodniowy czas pracy; 45% za przyjmowanie drogich prezentów od uczniów, rodziców i wydawnictw podręczników szkolnych; 29% za przemoc nauczycieli nad uczniami i zbyt duże wymagania dydaktyczno-wychowawcze w stosunku do uczniów; 25% za przemoc uczniów wobec nauczycieli; 14% za niepodejmowanie w porę reakcji na sytuacje odbiegające od normy społecznej w szkole. Wyniki te wskazują, że większość badanych nauczycieli uważa mass media za środki społecznego przekazu, które przede wszystkim informują społeczeństwo o negatywnych zjawiskach występujących w szkole z udziałem nauczycieli.

Informacje przekazywane przez mass media są wycinkami określonej rzeczywistości, które nie dają pełnego obrazu zaistniałej sytuacji. Dla 62% badanych nauczycieli prezentowane w mediach doniesienia są najczęściej efektem manipulacji, z kolei 38% respondentów uważa, że przedstawiane doniesienia medialne są zgodne z prawdą. Zjawisko to w swoich rozważaniach poruszył Wojciech Kojs, który twierdzi, że manipulacja w edukacji jest zjawiskiem powszechnie występującym. Pojawia się w rodzinie, szkole, w środowisku lokalnym, w systemach krajowych międzynarodowych, a jej częstym elementem są półprawdy i kłamstwa¹¹.

Nowe sposoby użytkowania i odbioru obrazu oraz mediów komunikacyjnych w codziennym życiu oraz nowe znaczenia nadawane technologiom medialnym stworzyły nowe relacje pomiędzy podmiotami oraz technologiami medialnymi¹². Pojawienie się Internetu i przyjaznych użytkownikowi usług sieciowych sprawia, że każdy może być twórcą ogólnodostępnych przekazów medialnych. Odnosząc to

⁹ S. Kiranli, *Teachers' and School Administrators' Perceptions and Expectations on Teacher Leadership*, „International Journal of Instruction”, January 2013, Vol. 6, No. 1, s. 180.

¹⁰ D. McQuail, *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2007, s. 111.

¹¹ W. Kojs, *Manipulacja w edukacji*, „Kognitywistka i Media w Edukacji” 2007, nr 1–2, s. 25 i n.

¹² M. Lister, J. Dovey i in., *Nowe media...*, op.cit., s. 26.

stwierdzenie do zjawiska kultury wirtualnej i wizualnej, zachodzi obawa, że wartości obejmujące ten obszar kulturowy będą w sposób permanentny ulegać dewaluacji ze względu na niski poziom kompetencji medialnych twórców komunikatów.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że 90% badanych nauczycieli obawia się filmowania lekcji przez uczniów bez pozwolenia, a następnie umieszczania tych materiałów w Sieci. Filmy te w opinii respondentów mogą być modyfikowane, przez co brakuje w nich pełnego oglądu sytuacji. Według nauczycieli celem takiego procederu jest wywołanie skandalu. Według Marceli Kościańczuk praktyka i metoda wykorzystania skandalu, nazywana skandalizacją, polega na przedłużeniu zainteresowania określonym kontrowersyjnym tematem poprzez dostarczenie nowych informacji, wskazywanie sprzecznych informacji, utrzymywanie odbiorcy w niepewności, staje się zatem elementem retoryki medialnej¹³. Zdecydowana większość – 99% badanych – nauczycieli uważa, że jedyną obroną przed skandalizacją procesu edukacji są jasno określone zapisy w regulaminie szkoły, w którym zabrania się korzystania z telefonów komórkowych, aparatów i kamer cyfrowych bez zgody nauczyciela.

Nie ulegajmy jednak złudzeniu hiperbolizacji zjawiska zakazu wykorzystania nowych mediów, w tym urządzeń mobilnych, na terenie szkoły oraz poza nią w relacji uczeń–nauczyciel. Przeprowadzone badania wskazują, że 61% nauczycieli przyznało się do wykorzystania telefonu komórkowego do kontaktu z uczniami. Potwierdzają to również badania przeprowadzone przez Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS. Autorzy projektu stwierdzają, że tam, gdzie w życiu szkoły pojawiają się nowe media, tam relacje nauczyciel–uczeń poniekąd samoistnie oscylują w kierunku relacji bardziej symetrycznych, którym sprzyjają cyfrowe technologie komunikacji. Uczniowie często na pierwszej lekcji z nowym nauczycielem otrzymują jego e-mail, numer GG, a niekiedy również numer komórki. Korzystają z tych form komunikacji intensywnie, kształtując pewien nawyk nawiązania natychmiastowego kontaktu z pedagogiem. To, co dla ucznia jest zwykłym zagajeniem na GG, nieróżniącym się zbyt od dziesiątek innych, z punktu widzenia nauczyciela bywa naruszeniem granic jego prywatności, które nie są już jednak tak ostre i czytelne jak jeszcze do niedawna¹⁴.

Komunikacja w Internecie skraca dystans między uczniami a nauczycielem, różni się więc od komunikacji między tymi podmiotami w szkolnej rzeczywistości, która przybiega według ustalonych norm i pozycji każdego z podmiotu. Brak

¹³ M. Kościańczuk, *Między systemem skandalizacji a mechanizmem skandalu – prowokacji. Wzajemne zależności sztuki i mediów*, „Kultura i Edukacja” 2012, nr 3, s. 101.

¹⁴ M. Filiciak, M. Danielewicz i in., *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS*, Warszawa 2010, s. 120.

w komunikacji internetowej ciągłości zachowań występujących w rzeczywistości, a wynikających z kultury, może prowadzić do nieporozumień między nauczycielem a uczniem. Z kolei labilność emocjonalna uczniów (dorastających ludzi) może być przyczyną zmienności postawy wobec szkoły, nauczycieli, której upust obserwujemy w „medialnych złośliwościach”, będących wyrazem kultury wizualnej i wirtualnej widzianej „krzywym zwierciadle”.

W celu określenia wielkości występowania omawianego zjawiska poddano analizie filmy o nauczycielach, które zostały umieszczone na portalu YouTube. Filmy te najczęściej nagrywane były z ukrycia, bez wiedzy nauczyciela. Po wpisaniu w okno wyszukiwarki portalu wyrazu „nauczyciel” oraz wybraniu filtrowania w zależności od liczby wyświetleń w dniu badania pojawiło się 10 700 wyników (różnych filmów). Do analizy wybrano pierwszych sto materiałów filmowych, które miały największą liczbę wyświetleń.

Wybrane filmy podzielono na 10 przedziałów $N(x)$, w każdym z nich znajduje się 10 filmów umieszczonych na portalu YouTube przedstawiających sytuacje z udziałem nauczycieli (tabela 1).

Tabela 1. Rozpiętość liczby wyświetleń w poszczególnych przedziałach. W każdym przedziale znajduje się 10 filmów zamieszczonych na portalu YouTube $N(x)=10$

Przedział	Liczba wyświetleń filmu	Przedział	Liczba wyświetleń filmu
N1	1 446 158–338 249	N6	29 506–20 619
N2	330 992–176 398	N7	19 527–17 021
N3	164 749–116 615	N8	15 690–11 244
N4	111 137–68 071	N9	10 940–7 978
N5	66 045–29 912	N10	7 815–6 081

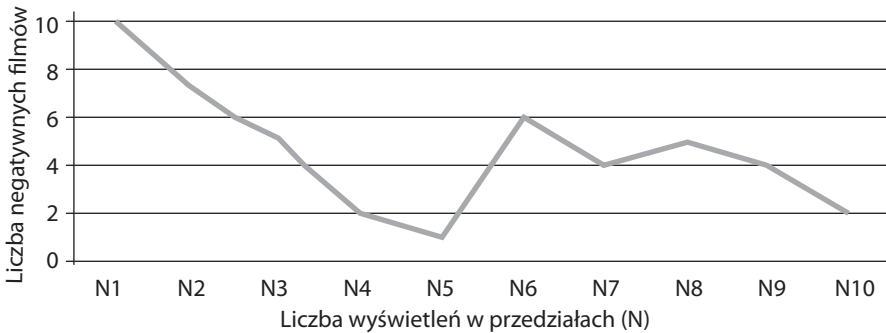
Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych.

W pierwszej dziesiątce (N1) znajdują się filmy, które uzyskały największą liczbę wyświetleń. Dla porównania „szkoła” będąca ogólniejszym pojęciem na portalu YouTube uzyskała 143 000 wyników, a pierwszy film w tym przedziale został wyświetlony 1 223 725 razy. A zatem pierwszy wyświetlany film na portalu YouTube w ramach pojęcia „nauczyciel” pomimo tego, że kategoria ta ma mniejszą liczbę wyników (różnych materiałów filmowych), był 222 433 razy więcej wyświetlany niż film, który uzyskał największą liczbę wyświetleń w ramach pojęcia „szkoła”. Dodajmy, że film o nauczycielu miał charakter skandalizujący.

W poszczególnych przedziałach (od N1 do N10) część analizowanych materiałów filmowych zawiera sceny, które przede wszystkim ośmieszają osobę

nauczyciela. Liczbę „negatywnych” filmów w każdym przedziale przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Liczba filmów umieszczonych na portalu YouTube przedstawiających negatywny wizerunek nauczyciela w zależności od liczby wyświetleń

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych.

W przedziale N1 znajduje się 10 filmów przedstawiających negatywny wizerunek nauczyciela, w przedziale N2 – 7 negatywnych filmów, N3 – 5, N4 – 6, N5 – 1, N6 – 6, N7 – 4, N8 – 5, N9 – 4, N10 – 2. Zaprezentowane na wykresie 1 wyniki wskazują, że liczba filmów przedstawiających negatywny wizerunek ma tendencję spadkową w następujących przedziałach: od N1 do N5, od N6 – N7; od N8 do N10. Zaobserwowana na wykresie tendencja spadkowa świadczy o: dużej popularności filmów przedstawiających negatywny wizerunek nauczyciela; związku spadku liczby filmów z negatywnym wizerunkiem nauczyciela w poszczególnych kategoriach (N) do liczby wyświetleń.

Wyniki te prowadzą do wniosku, że popularność zdobywają tylko te materiały filmowe, które przedstawiają sytuacje kompromitujące i skandalizujące osobę nauczyciela. Zgodnie z procesem skandalizacji filmy najczęściej oglądane najczęściej są komentowane, wzmacniając ten proces.

W ramach przeprowadzanych badań dokonano również analizy umieszczonych w Internecie materiałów filmowych oraz doniesień prasowych opisanych w poszczególnych sytuacjach.

Sytuacja 1

Nagranie od 11 września 2008 roku uzyskało 161 837 wyświetleń. Film przedstawia nauczycielkę geografii w podeszłym wieku, która jest osobą otyłą i niechlujnie

ubraną. Nauczycielka mówi bardzo powoli i niewyraźnie. Można odnieść wrażenie, że jest pod wpływem alkoholu. Nagranie nie przedstawia żadnej prowokacji ze strony uczniów, a podczas lekcji panuje cisza i spokój. Film otrzymał 181 komentarzy. Internauci wypowiadali się w następujący sposób na temat nauczycielki: *Jak ona wypowiada słowo, to ślimak zdążył z Polski do Chin dojść; Przepraszam, ile ona wypija; Nauczycielka może nie promieniuje pięknnością, ale dobrze tłumaczy...; Ale babka przymulona, ma głos jak świnia kaszel...; spasiona ćpunka, i tak lepsza od mojej nauczycielki, która przypomina mopsa.*

Głównym celem filmu było ośmieszenie nauczycielki. Film sprowokował internautów do wypowiadania się na forum nie tylko o szkole, ale przede wszystkim o zawodzie nauczyciela. W upublicznionym nagraniu dostrzegamy w wypowiedziach internautów ich negatywny stosunek do tego zawodu. A zatem potwierdzają się obawy, że użytkownicy Sieci mogą generalizować karykaturę pedagoga, konstruując w ten sposób niewłaściwe wyobrażenie o wszystkich nauczycielach.

Sytuacja 2

Film nagrany w szkole ponadgimnazjalnej podczas lekcji matematyki. Klasa złożona z samych chłopców. Nagranie od 22 lutego 2010 roku uzyskało 43 992 wyświetleń. Na pierwszym planie film przedstawia ucznia, który w obecności pedagoga wspina się po stalowej belce umieszczonej na suficie. W oddali słychać głos nauczyciela – starszego mężczyzny, proszącego ucznia, żeby zszedł. Film otrzymał 51 komentarzy, w których najczęściej pojawiało się wiele wulgaryzmów. Wybrane komentarze to: *spoko nauczyciel jedyne jego słowa to: Karoll...Karoll!, co za luuuuj;] ech ci nauczyciele maja z Toba przeeeej**ane;) xd.*

Analizowany materiał prezentuje bezradność nauczyciela, który nie może wyciągnąć żadnych konsekwencji wobec ucznia. Nauczyciel sprawiał wrażenie osoby przestraszonej, której jedyną formą „obrony” było ignorowanie zachowań ucznia. Kontekst zamieszczonych pod filmem komentarzy nie był jednostronny. Część internautów była oburzona wybrykiem głównego bohatera filmu, a ich puenta wyrażała się współczuciem dla nauczycieli i ich pracy. Obecne były również komentarze popierające zachowanie ucznia.

Sytuacja 3

Liczba wyświetleń filmu od 9 grudnia 2009 roku jest równa 1 025 989. Krótkie nagranie przedstawia nauczycielkę, przypuszczalnie w średnim wieku, odwróconą tyłem do klasy podczas ścierania tablicy – nie można stwierdzić, jakiego etapu

kształcenia dotyczy lekcja. Nietypowe w filmie jest zachowanie nauczycielki, która zamiast gąbki do ścierania używa miotły do zamiatania podłogi. W filmie słychać wesoły podkład muzyczny niczym z filmów komediowych. Pod filmem swoje komentarze umieściło 799 internautów, spośród których wybrano następujące: *Idź namocz miotłę; wytarła tablice swoim samochodem, dobra jest;D; ja mam lepiej 15zł za tusz do ksero i każdy z uczniów ma sobie przynieść 5 litrów mydła w płynie i papier na ksero; Ale super, u mnie w szkole, jak pani nauczycielka nie ma gąbki, a nie chce jej się nikogo wysyłać, to też taki robi, co w tym dziwnego...; widać jak państwo inwestuje w edukację młodych ludzi...; szanowna pani mgr?*

Film ośmiesza nauczycielkę oraz stan wyposażenia szkoły. Materiał, który ma ironiczny tytuł „Polska Szkoła:D”, zaopatrzony został również w wiele ośmieszających komentarzy. Nagranie, choć krótkie, to bardzo wymowne w kontekście zachowań kulturowych filmowanego pedagoga. Zachowanie nauczycielki wykracza poza ramy kulturowe instytucji państwowej, stając się przyczyną do nieposzanowania szkoły i związanych z nią osób. Uczeń za takie zachowanie w szkole w ramach kary otrzymałby „uwagę”. Filmowana nauczycielka została „ukarana” przez internautów, którzy wystawili jej własne oceny z zachowania.

Sytuacja 4

Film, który miał od 17 grudnia 2005 roku 565 945 wyświetleń, przedstawia nauczyciela w średnim wieku. Na nagraniu widzimy stojącą przy biurku uczennicę ze szkoły ponadgimnazjalnej. Nauczyciel kilkakrotnie mówi do uczennicy, żeby wróciła na miejsce. Uczennica nie reaguje, nauczyciel zdenerwowany i rozwścieczony wstaje, krzycząc i wskazując ręką kierunek ławki: *Do cho*ery wróć na miejsce. Nie dociera to do ciebie, niedorozwinięta jesteś.* Uczennica, która otrzymała ocenę niedostateczną, wraca do ławki. Film skomentowało 1787 internautów. Film wywołał wiele emocji wśród internautów, wyrażają je wybrane komentarze: *oceniacie gościa po 36sek. Nie wiecie jak to wszystko sie toczyło ale można wywnioskowac ze laska sterczała nad nim dosyc sporo czasu i nie wiadomo co gadała. A ze wybuchł?? no prosze każdy czloiek ma granice. Ja nauczycieli szanuje za psi grosz szarpia nerwy z niedorozwojami; Uczeń ma prawo na wszystko? Idzie do szkoły pod opieke nauczyciela co zobowiazuje go do wykonywania poleceń niestety a tu mamy całkowity brak szacunku ze strony dziecka do osoby dorosłej. Chodziłem do szkoły i wiem jak jest. Czasem nauczyciel ma naprawdę przesrane jak da wejść sobie na głowe.*

W filmie zaprezentowano obraz pedagoga, który nie panuje nad swoimi emocjami, a gorę wzięła agresja nad rozsądkiem. Atmosfera w klasie zapewne była napięta, uczennica sprawiała wrażenie osoby, która w sposób celowy doprowa-

dziła nauczyciela do złego stanu psychicznego. Nie ulega wątpliwości, że postawa nauczyciela wykracza poza pewne normy społeczne i nawet ta sytuacja nie usprawiedliwia jego reakcji. Należy jednak zwrócić uwagę, że w odniesieniu do prezentowanej postawy nauczyciela komentarze oraz materiał filmowy potwierdzają, jak trudny i wyczerpujący jest ten zawód oraz jak wiele wysiłku emocjonalnego wymaga proces wychowania.

Sytuacja 5

Kreatorem kultury wizualnej są również prasa i telewizja. W 2003 roku „Gazeta Wyborcza” i telewizja TVN upubliczniły materiał filmowy nagrany przez uczniów technikum telefonem komórkowym podczas lekcji angielskiego. Pod adresem młodego nauczyciela padały wyzwiska i obelgi, apogeum agresji uczniowie osiągnęli, kiedy nałożyli pedagogowi na głowę kosz na śmieci, wycierali twarz gąbką i wykręcali mu ręce. Przed nagłośnieniem całej sprawy dyrekcja szkoły twierdziła, że nic się nie dzieje („Gazeta Wyborcza” 2009).

Kolejna sytuacja opisana przez „Gazetę Wyborczą” rozegrała się w szkole zawodowej, gdzie podczas zajęć z klasą 27-osobową uczeń zaczyna tańczyć i rozpinąć koszulę przed nauczycielem. Na koniec „tańca” uczeń wymierza nauczycielowi cios „karate”, ale stopę zatrzymuje przed jego twarzą („Gazeta Wyborcza” 2009). Całe zajście było zaplanowane i nagrane przez uczniów telefonem komórkowym.

Przykłady takich zachowań uczniów wobec nauczyciela są bardzo częstym tematem relacji prasowych i telewizyjnych. Materiały, na które powołują się media, są zaledwie namiastką tego, co dzieje się w szkołach. Nauczyciele są bezbronni wobec uczniowskich wybryków i aktów agresji, które coraz częściej prezentowane są w Internecie, a następnie w prasie i telewizji. Rozprzestrzeniający się brak kultury wizualnej i wirtualnej w stosunku do osoby nauczyciela jest zdominowany przez agresję słowną i fizyczną. W konsekwencji rola nauczyciela, jego autorytet zostają znacząco osłabione. Oglądanie przez dzieci i młodzież aktów przemocy wobec nauczycieli oraz czytanie wrogich komentarzy może być przyczyną uczenia się agresywnych zachowań, które przenoszone są do szkolnej rzeczywistości. Na prezentowanych nagraniach sprawcy tryumfują nad nauczycielem, mając świadomość, że nigdy nie zostaną ukarani. Efektem takiej postawy są pojawiające się stale w Internecie nowe materiały filmowe nagrane telefonem komórkowym lub innym nowym medium podczas lekcji.

Zaprezentowane sytuacje mogą być powodem obniżenia się, a nawet zaniku przejawu kultury wizualnej i wirtualnej uczniów w stosunku do nauczycieli. Ponadto materiały filmowe ukazujące akty przemocy mogą obniżyć poziom empatii

i współczucia internautów wobec ofiar, nie pokazując negatywnych skutków przemocy. W takich sytuacjach brakuje swoistego dopełniania się kultury wirtualnej z kulturą humanistyczną, która skierowana jest na dobro człowieka.

Sytuacja 6

Odpowiedzialność za załamanie się autorytetu nauczycielskiego mogą ponosić również sami nauczyciele, którzy w „krzywym zwierciadle” kultury wirtualnej i wizualnej kreują swój negatywny wizerunek. Przykładem takiej działalności jest reportaż wyemitowany przez telewizję TVL Odra, w którym dziewczynki i chłopcy w wieku gimnazjalnym podczas wyjazdu integracyjnego „zlizywali” bitą śmietaną z kolan dyrektora gimnazjum i jednocześnie księdza. Reportaż został przygotowany na podstawie zdjęć umieszczonych na stronie internetowej gimnazjum, które pochodziły z otrzęsin pierwszoklasistów (Gazeta.pl, 2012).

W opisanej sytuacji zostały przekroczone przez dyrektora gimnazjum granice zdrowego rozsądku i kultury osobistej, choć rytuał otrzęsin został usankcjonowany kulturowo w tej placówce. Nauczyciel nie posiada ukształtowanej postawy pedagogicznej charakteryzującej się najwyższym poziomem moralności, przewidywalności i świadomości medialnej. W opinii społecznej takie zachowanie nie powinno mieć miejsca, nie przystoi dyrektorowi szkoły, nauczycielowi i księdzu, który powinien stwarzać sytuacje właściwe dla relacji uczeń–mistrz.

Wnioski

Na podstawie analizy zaprezentowanych w artykule wyników sondażu diagnostycznego oraz przykładów filmów zamieszczonych w Internecie, doniesień prasowych i reportaży telewizyjnych dokonano charakterystyki przykładów braku kultury wirtualnej i wizualnej w odniesieniu do osoby nauczyciela. Przypomnijmy, iż główny problem badawczy dotyczył sposobu przedstawionego w mediach wizerunku nauczyciela.

Uczestniczący w badaniach sondażowych nauczyciele są pewni faktu promowania ich negatywnego wizerunku w Internecie i mediach masowych. Badani uważają jednak, że prezentowane w mediach doniesienia są najczęściej efektem manipulacji, nie przedstawiając obiektywnie danego problemu. Dla nauczycieli jedyną obroną przed skandalizacją procesu edukacji są jasno określone zapisy w regulaminie szkoły, w którym zabrania się korzystania z telefonów komórkowych, aparatów i kamer cyfrowych bez zgody nauczyciela, twierdząc, że media

te przyczyniają się do upowszechniania złego wizerunku. Przyznają przy tym, że w dobie powszechnie wykorzystywanych mediów trudne jest przestrzeganie tak skonstruowanego regulaminu szkoły również przez nich samych. Rozwiązaniem problemu może być wprowadzenie do programu wychowawczego szkoły treści dotyczących właściwego korzystania z mediów mobilnych¹⁵.

Przeprowadzone badania ujawniły, że filmy przedstawiające wizerunek nauczyciela, a umieszczone na portalu YouTube cieszą się bardzo dużą popularnością wśród internautów. Budzi niepokój fakt, że najczęściej wyświetlanymi filmami są te przedstawiające sytuacje kompromitujące osobę nauczyciela.

Wzory zachowań nauczycieli prezentowanych w filmach umieszczonych w Internecie charakteryzują go jako człowieka: przestraszonego, ośmieszanego, agresywnego, skompromitowanego. A zatem w analizowanych filmach dominuje wizerunek nauczyciela, który jest: uległy w stosunku do uczniów; nieszanowany przez uczniów; przestraszony zachowaniem uczniów; bezradny w stosunku do uczniów; niekonsekwentny; poniżany. Postawa kompromitująca charakteryzuje wizerunek nauczyciela, który: jest ubrany nieelegancko i niechlujnie; stwarza wrażenie pijanego; wzbudza poczucie litości; niewłaściwie, w sposób śmieszny wykorzystuje środki dydaktyczne; nie utrzymuje odpowiedniego dystansu w stosunku do uczniów; przekracza granice moralności. Z kolei nauczyciel charakteryzujący się „postawą agresywną” jest osobą, która: nie panuje nad swoimi emocjami; jest wulgarna w stosunku do uczniów; wykazuje przejawy agresji fizycznej w stosunku do uczniów.

Wytwory kultury wirtualnej i wizualnej są efektem przenikania się przedmiotów, języka, znaków, zachowań. Przedmioty to przede wszystkim komputer z dostępem do Internetu, telefon komórkowy z możliwością nagrywania filmów. Znaki, które możemy wyłonić z filmów i komentarzy, dotyczą emotikonów, które wyrażają skrótowo myślowe internautów. Zachowania występujące w filmach osób, w szczególności uczniów, są agresywne, a w przypadku nauczycieli godne pożałowania. W toku prowadzonych badań określano również język, który dominuje w przekazach internetowych. Język w opisanych materiałach to informacje, które słyszymy w materiałach filmowych, oraz te, które czytamy. Język komentarzy zamieszczanych przez internautów charakteryzuje się: dużą liczbą błędów ortograficznych i stylistycznych, dużą liczbą użytych wulgaryzmów, anonimowością nadawcy. Również język słyszany w materiałach filmowych jest pełen wulgaryzmów oraz argumentów świadczących o braku kultury osobistej.

---

¹⁵ T. Huk, *Mobile-Learning in Junior High School Education – Opinions and Prospects*, „The New Educational Review” 2012, Vol. 29, No. 3, s. 200.

Kultura wirtualna i wizualna oparte są na demokratycznym komunikowaniu się. Każdy uczeń i nauczyciel ma potencjalne możliwości zaspokojenia swych potrzeb komunikacyjnych i wykorzystywania w tym celu nowych mediów. Traktuje się to jako prawo do komunikowania, które obejmuje głównie prawo do informowania i bycia informowanym, prawo do prywatności, do własnego języka¹⁶. Wszystkie aspekty demokratycznej komunikacji oraz pozorna anonimowość sprawiają, że tworzona w Internecie kultura jest zniekształcona. Brak wyobraźni uczniów zamieszczających obraźliwe dla nauczycieli filmy może doprowadzić do skrzywdzenia emocjonalnego człowieka. Incydenty takie rzadko zgłaszane są na policję, dlatego bezkarność potęguje rozkwit braku kultury wirtualnej i wizualnej. Za jakiś czas po raz kolejny usłyszymy o doniesieniach prasowych dotyczących ośmieszania nauczyciela w Internecie. Mass media i nowe media będą miały pożywkę, która zapewni im dużą oglądalność, słuchalność i poczytalność. Uogólniany przez odbiorców lub fałszywy przekaz medialny może w łatwy sposób „zniszczyć” opinię o wszystkich podmiotach biorących udział w procesie edukacji (uczniach, rodzicach, nauczycielach)¹⁷. A zatem odpowiadając na główny problem badawczy, możemy stwierdzić, że sposób przedstawiania wizerunku nauczyciela w filmach zamieszczonych w Internecie jest najczęściej efektem barku kultury wirtualnej i wizualnej użytkowników Sieci. Sposób, w jaki prezentowany jest nauczyciel w analizowanych filmach, może stać się przyczyną uogólnień społecznych na temat postaw opisywanej grupy zawodowej. Sytuacja ta pogarsza i tak już naruszone fundamenty autorytetu nauczyciela.

Aby jednak wykreować pozytywne wzorce kultury wirtualnej i wizualnej, a zarazem odnowić nauczycielski autorytet pierwszy krok powinni wykonać nauczyciele, stale doskonaląc się w zakresie edukacji medialnej. Współczesny system edukacji wymaga więc, aby nauczyciele byli wysokiej rangi pracownikami posiadającymi wysoki poziom wiedzy i umiejętności w tym zakresie¹⁸.

Istotna jest tu świadomość nauczyciela, który powinien być autorytetem dla swoich wychowanków. Dla Lecha Witkowskiego prawdziwy autorytet w jego wielości kulturowej symboliki będzie jedyną przeciwwagą dla pustki świata medialnego. Brak tego autorytetu doprowadzi do świata pełnego nonszalancji i przeciętno-

---

¹⁶ J. Gajda, *Media w edukacji*, Warszawa 2002, s. 131.

¹⁷ T. Huk, *Media w wychowaniu, dydaktyce oraz zarządzaniu informacją edukacyjną szkoły*, Kraków 2011, s. 208.

¹⁸ A. Schleicher, *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century: Lessons from around the World*, OECD, 2012, s. 11.

ści, masowego powielania nawyków konsumenckich, aż po nieodpowiedzialność martwych duchowo, acz agresywnych i zadowolonych z siebie „zombi”¹⁹.

Powinniśmy zatem wychować człowieka mądrego, który nie chce szkody dla siebie i innych, człowieka, który chce w pełni wiedzieć, z czym ma do czynienia, a nade wszystko człowieka, który chce dobrze żyć. Mądrość w tym zakresie nierozwalnie związana jest ze znajomością celu, w tym także i celu ludzkiego życia, a przecież środki, które wytwarzają media, nie mogą do tego celu prowadzić, jeżeli ten cel nie jest obecny w intelektach i sercach ich twórców²⁰. Świadomość i odpowiedzialność uczyni kulturę wizualną i wirtualną kulturą humanistyczną, której wytwory są efektem wartościowej działalności człowieka.

LITERATURA:

- Bauer Z., *Konwergencja* [w:] *Słownik wiedzy o mediach*, E. Chudziński (red.), Bielsko-Biała 2007.
- Filiciak M., Danielewicz M., Haława M., Mazurek P., Nowotny A., *Młodzi i media. Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS*, Warszawa 2010.
- Gajda J., *Antropologia kulturowa, cz. 1*, Kraków 2008.
- Gajda J., *Media w edukacji*, Warszawa 2002.
- Giles D., Smythe E., Spence D., *Exploring Relationships in Education: A Phenomenological Inquiry*, „Australian Journal of Adult Learning” July 2012, Vol. 52, No. 2.
- Huk T., *Media w wychowaniu, dydaktyce oraz zarządzaniu informacją edukacyjną szkoły*, Kraków 2011.
- Huk T., *Mobile-Learning in junior High School Education – Opinions and Prospects*, „The New Educational Review” 2012, Vol. 29, No. 3.
- Kıranlı K., *Teachers’ and School Administrators’ Perceptions and Expectations on Teacher Leadership*, „International Journal of Instruction”, January 2013, Vol. 6, No. 1.
- Kojs W., *Manipulacja w edukacji*, „Kognitywistka i Media w Edukacji” 2007, nr 1–2.
- Kościańczuk M., *Między systemem skandalizacji a mechanizmem skandalu – prowokacji. Wzajemne zależności sztuki i mediów*, „Kultura i Edukacja” 2012, nr 3.
- Krąpiec M.A., *Kultura techniczna a humanistyczna* [w:] *Kultura wobec techniki*, I. Chłódna, P. Gondek, P. Jaroszyński (red.), Lublin 2004.

¹⁹ L. Witkowski, *Historie autorytetu wobec kultury i edukacji*, Kraków 2011, s. 689.

²⁰ P. Skrzydlewski, *Cywilizacja łacińska wobec techniki* [w:] *Kultura wobec techniki*, I. Chłódna, P. Gondek, P. Jaroszyński (red.), Lublin 2004, s. 202.

- Lessing L., *Wolna kultura*, Warszawa 2005.
- Lister M., Dovey J., Giddings S., Grant I., Kelly K., *Nowe media. Wprowadzenie*, Kraków 2009.
- McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2007.
- Schleicher A., *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century: Lessons from around the World*, OECD, 2012.
- Siemienicki B., *Konstruktywizm wspierany mediami* [w:] *Pedagogika medialna*, t. 1, B. Siemienicki (red.), Warszawa 2007.
- Skrzydlewski P., *Cywilizacja łacińska wobec techniki* [w:] *Kultura wobec techniki*, I. Chłódna, P. Gondek, P. Jaroszyński (red.), Lublin 2004.
- Wimmer R.D., Diminick J.R., *Mass media. Metody badań*. Kraków 2008.
- Witkowski L., *Historie autorytetu wobec kultury i edukacji*, Kraków 2011.
- Wrońska M., *Kultura medialna adolescentów – jej wieloznaczność, złożoność i różnorodność*. [w:] *Język–Komunikacja–Media–Edukacja*, B. Siemieniecki, T. Lewowicki (red.), Toruń 2010.